
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع

جهان سوم و مسائل آن

«علوم سیاسی و روابط بین الملل»

مولف: بابک گردسرای افشاری

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای دانشجویان و داوطلبان عزیز را پوشش می‌دهد. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

پیشگفتار مؤلف

درس جهان سوم و مسائل آن برای ما که خود در یک کشور جهان سومی زندگی می‌کنیم و از نزدیک با مشکلات آن آشنا هستیم، لطفی دیگر دارد.

یک اندیشمند و دلسوز این کشور همیشه دغدغه این را دارد که چرا علی‌رغم گذشت سال‌ها از انقلاب اسلامی ایران، که کشور ما را از اردوگاه غرب جدا ساخت و راهی مستقل از شرق و غرب را در پیش گرفت وداعیه‌ی رغم زدن سرنوشت جدیدی برای ملت ایران به اهداف خود در جهت استقلال در تمامی زمینه‌ها، اعم از اقتصادی، نظامی و سیاسی، بطور کامل دست یابیم، راه ساده آن است که همه این مشکلات را متوجه نظام جهانی و سلطه بدانیم.

در حالی که یک اندیشمند ایرانی باید بداند که بخش اعظم این مشکلات ریشه در شخصیت، روحیات و خلقیات ما ایرانیان دارد که از گذشته به ما ارث رسیده و ما بجای حل این مسائل، مشکل دیگری بر مشکلات آن اضافه کرده و به آیندگان خود تحویل می‌دهیم.

کمترین کمکی که مطالعه درس جهان سوم به ما می‌کند آن است که با تاریخ تلاش‌های کشورهای دیگر در اقصی نقاط دنیا که مشکلاتی همانند ما دارند آشنا شویم و از اشتباهات آنان درس بگیریم، بدون آنکه درصدد باشیم تجربه شده را خود تجربه کنیم.

برای ساختن و تغییر دادن شرایط بعضاً نامطلوب فعلی، اول از خودمان شروع کنیم و سپس به سراغ دیگران برویم.

بابک افشاری

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

پیشگفتار ناشر ۳
پیشگفتار مؤلف ۴

فصل اول: بررسی مفهوم جهان سوم

بررسی مفهوم توسعه ۱۰
کشورهای وابسته و پیرامونی ۱۱
بررسی پدیده استعمار در جهان سوم ۱۳
بررسی نظرات اندیشمندان درباره علل پدید آمدن استعمار ۱۳
میراث استعمار در جهان سوم ۱۵
خلاصه فصل: ۱۶

فصل دوم: مباحث نظری درباره دولت و سیاست در جهان سوم

دیدگاه متفکران کلاسیک ۲۹
دیدگاههای نظریه‌پردازان جدید و نوسازی درباره دولت و سیاست ۲۹
متفکران نظریه‌نوسازی ۲۹
نظریات نوسازی و ثبات سیاسی ۳۰
مکتب اِکلا ۳۰
نظام جهانی، دولت و سیاست ۳۱
نظریه دولت در جوامع با استعماری ۳۲
ابزاردهای دولت پیرامونی ۳۳
زمینه‌ها و علل ظهور دولتهای بروکراتیک اقتدار گرا درجهان سوم ۳۴
ایوانس و نظریه بحران در دولتهای اقتدار گرای بروکراتیک ۳۴
مسائل جمعیت در جهان سوم ۳۵
شهرنشینی و مسائل آن ۳۵
گسترش شهرنشینی و پیدایش شهرهای بزرگ ۳۵
ویژگی‌های اقتصاد داخلی جهان سوم ۳۵
ویژگی سرمایه‌های خارجی در جهان سوم ۳۶
علل صدور سرمایه و گسترش سرمایه‌گذاری‌های خارجی ۳۷

عنوان **صفحه**

علل افزایش استقراض خارجی در کشورهای جهان سوم ۳۷
ویژگی‌های وام‌های اعطایی به کشورهای جهان سوم ۳۷
کشورهای جهان سوم در عرصه جهانی ۳۸
ترکیب واردات و صادرات ۳۸
مهم‌ترین دلایل کاهش قیمت مواد اولیه ۳۸
خلاصه فصل: ۳۹

فصل سوم: نظامها و نهادهای سیاسی در جهان سوم

نظام اقتدارگرای بروکراتیک ۵۵
نظام سیاسی مبتنی بر بسیج (Mobilization systems) ۵۶
جامعه مدنی (Civil society) ۵۷
خلاصه فصل: ۵۸

فصل چهارم: نظریه انسجام درونی

شروط لازم جهت پیشرفت در کشورهای در حال توسعه ۶۹
عامل کلیدی ۷۰
زیر بناهای مکتب تحول شخصیت ۷۰
نظریه انسجام درونی ۷۰
لوزی انسجام درونی ۷۱
آفات و زمینه‌های اصلاح ۷۲
اصول ثابت توسعه ۷۲
جایگاه برداشت‌های مشترک نخبگان و توسعه‌یافتگی ۷۶
خلاصه فصل: ۷۸
منابع و مآخذ ۸۹

فصل اول

بررسی مفهوم جهان سوم

عناوین اصلی

- تعاریف جهان سوم
- بررسی مفهوم توسعه
- کشورهای وابسته و پیرامونی
- تعاریف استعمار
- علل پدید آمدن استعمار
- پویش‌های استعماری در آمریکای لاتین، آفریقا و خاورمیانه
- خلاصه فصل
- نکات کلیدی و اصطلاحات مهم

فصل اول

بررسی مفهوم جهان سوم

جهان سوم از اصطلاحاتی است که اتفاق نظر در مورد معنا و کاربرد ومفهوم آن وجود ندارد. در مورد جهان سوم حداقل ۲۰ معنی مختلف ذکر گردیده است از جمله این مفاهیم عبارتند از: کشورهای توسعه نیافته،عقب مانده، در حال توسعه فقیر،پیرامونی وغیره که نشان می‌دهد بر سر مفهوم جهان سوم اختلاف نظر وجود دارد که عمدتاً به دلیل آنست که هر پژوهشگری از زاویه نگرش خاص به این مفهوم نگاه کرده است. البته کشورهای جهان سوم در بسیاری از ویژگیها با یکدیگر مشترک هستند از جمله این مسائل عبارتند از

۱- شیوه تولید معیشتی و سنتی در مقابل شیوه تولید انبوه و اقتصادی غرب،

۲- درآمد سرانه اندک و توزیع نامناسب ثروت،

۳- افزایش بی رویه جمعیت و جوان بودن جمعیت این کشورها و....

تاریخچه اصطلاح جهان سوم: درطی دوران انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹) اصطلاح طبقه سوم: درطی دوران انقلاب کبیرفرانسه (۱۷۸۹) اصطلاح طبقه سوم و حکومت سوم شباهت بسیاری با مفهوم جهان سوم امروزی داشت و عبارت بود از طبقه متوسط روبه رشد شهری (بورژوازی) که درمقابل طبقه مسلط آن روز گارفرانسه اشراف و ارباب کلیسا قرارگرفته بود.

- جهان سوم از دیدگاه فرانسوی: درسال ۱۹۵۲برای اولین بار آلفردسووی،جمعیت شناس و اقتصاد دان فرانسوی از اصطلاح جهان سوم برای طبقه بندی آن دسته از کشورهایی که در دو بلوک سرمایه داری و سوسیالیستی قرارنداشتند بکار برد.
- نظررهبران یوگسلاوی درمورد جهان سوم: مطرح شدن نیروی سوم از جانب رهبران یوگسلاوی درجهت بیان ناخرسندی آنها از قرارگرفتن دربلوک کمونیستی بود زیرا آنها کشورخود را تقریباً مستقلاً از اشغال نازیها آزاد کردند و خواهان ایفای نقش فعال درجهت حفظ استقلال خویش بودند.
- نظر رهبران چین کمونیست درمورد جهان سوم: طبق نظریه مائوتسه کشورهای جهان به سه دسته تقسیم می‌شوند، جهان امپریالیسم،سوسیال امپریالیسم و جهان سوم.بعدها آنها تعدیلاتی درنظریات خود کردند از جمله کشورهای جهان را برحسب میزان قدرت بین المللی به سه دسته تقسیم کردند از جمله جهان اول شامل دوابرقدرت آمریکا و شوروی جهان دوم شامل کشورهای اروپای غربی و شرقی که دنباله روی شوروی بودند (امیریالیسم درجه ۲) و جهان سوم که شامل بقیه کشورهای دنیا.
- نقد مفهوم جهان سوم: بسیاری از اندیشمندان تقسیم جهان به سه بلوک را غیر واقعی می‌دانند زیرا اکثریت مطلق کشورهای جهان سوم بلحاظ سیاسی و اقتصادی و نظامی وابستگی عمیق به یکی از کشورهای دو بلوک دیگر داشتند
- کشورهای شمال و جنوب این اصطلاح را اولین بارهاوس هوفر آلمانی، در زمینه جغرافیای سیاسی بکار برد. و معتقد بود که همه کشورها و قدرتهای بزرگ دربخش شمالی زمین واقع شده اند. او چهار قدرت عمده از شرق به غرب را ژاپن، روسیه، آلمان و آمریکا نامید که در سودا الحاق مناطق مجاور به خاک خودشان می‌باشند.

البته امروز اصطلاح شمال و جنوب به دلیل فقدان بارایدئولوژیک به منظور نمایاندن کشورهای صنعتی از کشورهای غیرصنعتی که دربخش جنوبی قراردارند به کار می‌رود.

بررسی مفهوم توسعه

رستو توسعه را فرایندی چند مرحله ای می‌داند که از مراحلی چون: سنتی،انتقالی،خیزو بلوغ می‌گذرد و سرانجام به عالی ترین مرحله رشد اقتصادی یعنی مصرف انبوه می‌رسد.

رستو برای هر مرحله معیارهایی از قبیل میزان سرمایه گذاری،میزان رشد سالانه،میزان مصرف و غیره متمایز می‌کند و درباره آنها بحث می‌کند که این تعریف مورد قبول سازمان ملل در دهه ۵۰ میلادی قرار گرفت.

توسعه به مفهوم «بهبود زندگی اجتماعی»

دادلی سیرزیکی از نظریه پردازان توسعه بود که بیان کرد برای اثبات توسعه در یک کشور باید دید درکنار افزایش درآمد سرانه آیا فقر و نابرابری کاهش یافته یا نه.

این تعریف در دهه ۱۹۷۰ میلادی مورد توجه سازمان ملل قرار گرفت:

- مایکل تودارو توسعه را جریانی چند بعدی می‌دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی، طرز تلقی مردم، نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق است
- تعریف (گی روشه) از توسعه: توسعه عبارت است از: کلیه کنشهایی که به منظور سوق دادن جامعه به سوی تحقق مجموعه منظمی از شرایط زندگی جمعی و فردی که درارتباط با برخی ارزشهای مطلوب تشخیص داده شده‌اند صورت گیرد. دراین تعریف توسعه به معنای تلاش یک جامعه برای ایجاد نوعی از تعادل و هماهنگی تلقی شده که برارزشهای خاص همان جامعه مبتنی است.
- مفهوم نوسازی: دردو دهه ۶۰-۱۹۵۰ مفهوم نوسازی مضمون بسیاری پژوهشها درایالات متحده درمورد کشورهای جهان سوم بود. این مفهوم تحت تاثیر نظریه های تکامل اجتماعی و فردیناند تونیس قرارداشت که جوامع امروزی را به دو دسته سنتی و نوین تقسیم می‌کردند که جهان سوم جزو دسته سنتی بود آنها جوامع غربی را الگوی «نو» بودن درنظرمی گرفتند و مشخصات آن جوامع را معیارهای نو بودن درنظرمی گرفتند و نوسازی را عبارت از فرآیندی می‌دانستند که طی آن جوامع بشری از حالت سنتی به حالت نوین درمی آید.
- نظریه مراحل رشد رستو یکی از اولین نظریات مکتب نوسازی بود که برای مدرن شدن جوامع جهان سوم باید از پنج مرحله ۱- وضعیت سنتی، ۲- شرایط قبل از خیز اقتصادی، ۳- مرحله خیز اقتصادی، ۴- مرحله بلوغ، ۵- مرحله مصرف انبوه، عبورکنند.
- نظریه ادوین بلک در مورد نوسازی: او چهارمرحله را برای نوسازی بر می‌شمارد:

۱) ظهور نوگرایی و جنگ با سنت، ۲) پیروزی نوگرایی و ایجاد رهبری طرفدار نوگرایی، ۳) تحول عظیم اقتصادی و اجتماعی، ۴) یکپارچگی جامعه.

- مفهوم متغیرهای الگویی تالکوت پارسونز: منظور اینست که در جریان نوسازی گونه‌ای از رفتارها و وضعیت‌ها به گونه‌ای دیگر تبدیل می‌شود. مهمترین متغیرهای الگویی به شرح زیر است